

таазие при шиитите. Многодневното представление включва религиозни шествия, масови процесии, зрелищни представления, маркиращи цялото пространство на града. По време на многодневните ритуали инструменталната музика играе основна роля. Типични формации са ансамбли от ударни и духови инструменти – големи барабани, *литаври*, пронизително звучащи *мизмари* и медни *карнаи*. Това са типични за арабската традиция инструментални формации, използвани при масови зрелища и всенародни празненства извън дома – по улиците и площадите на Изтока [Еолян, 1990:141].

В известния бухарски музикален трактат на Дервиш Али от XVII век, ценен източник за музиката в Бухара, Самарканд и Херат, трите културни центрове на **Средна Азия** от XVI и XVII век, се споменава, че сред най-разпространените по това време инструменти е *сурнай* [Вызго, 1980:90-92].

Според “Шахнаме” – героическа поема на Фирдоуси, завършена в началото на 999 г. от н.е., даваща картина на музикалния живот в стария сасанидски Иран – ансамбли от ударни и духови инструменти съпровождали предимно военния, но и мирния живот на аристокрацията. Свирките *най* и *сурнай* в тези формации били носители на мелодическата линия, а ударните инструменти имали организираща роля. Заедно с *карнай* (метален духов инструмент с дълга тръба, използван при церемонии и в масови народни празненства) и *нагора* (барабани с различна големина), *сурнай* е изобразен в миниатюри към “Шахнаме” от XVI-XVIII векове, представящи музиката при тържествени процесии и спортни състезания: игра на поло и стрелба с лъкове. Същите инструментални формации битуват в наши дни в Узбекистан и Таджикистан [Вызго, 1980:100, 125].

За мястото на зурната сред музикалните инструменти на Средна Азия от края на XIX и началото на XX век свидетелстват текстове и колекции на руски пътешественици и изследователи. Колекцията на изследователя на източни култури Самойлович представя придобити в ханство Хива музикални инструменти, сред които *сурнай* – дървен духов инструмент от типа на обоя с конически канал. В горния край на канала има дървена втулка, в която е поставен метален штифт, придържащ двойна тръстика. При единия от инструментите на Самойлович металическият штифт е сребърен, а при другия – меден. На лицевата страна на ствола има седем отворстия за пръстите [Вызго, 1980:139].

Сурнай съдържа и колекцията на Эйхгорн – капелмайстор на руски военни оркестри, събирал музикални инструменти от Ташкент и градовете от Ферганската долина между 1870-1883 г. Инструментът е със седем пръстови отвора на лицевата страна и един на тилната. Според Эйхгорн истинският майстор на *сурнай* може да свири дълго време “на един дъх”, което се постига чрез специална техника на дишане през носа. Събирачът е нотирал танцова мелодия, която показва техническите възможности на инструмента – големи интервалови скокове в мелодията. При коментара на колекцията се отбелязва, че както днес, така и през XIX век зурната в Средна Азия е диатоничен инструмент с обем октава, който чрез пренадуване може да се разшири до октава и половина. Эйхгорн свидетелства за типичната ансамблова формация, включваща *сурнай*, като описва оркестъра на коканския хан: “три медни флейти – най, един сурнай, три нагора, един голям барабан, един изпълнител на чинели и един триъгълник” [Вызго, 1980:147].

Сурнаят е присъщ за един от двата основни инструментални ансамбли на